

szerkesztés problémáiról a tanulók feléves beszéd-tevékenysége tükrében c. tanulmánya abból a tényből indul ki, hogy a tanulók a szóbeli gondolatközlés során igen sok nehézségbe ütköznek, s beszédképességük nem fejlődik a kívánt mértékben. A tanulmány középponti problémái: Miből adódnak a nehézségek, melyek a gátló körülmények? Melyek azok a tipikus kifejezési hibák, amelyeket gyakran elkövetnek a tanulók? A szerző a felév során elhangzott 4583 tanulói mondatot vizsgálja. Elemzi az egyszerű és összetett mondatok, valamint az egyszavas közlések arányát a különböző jellegű órákon. Kiemeli a gyermekek mondatalkotási, mondatszerkesztési problémáit, s ezek megoldására néhány eljárást javasol.

GLEDURA LAJOS: *A tanulók tipikus olvasási hibái és azok okai* c. tanulmánya hatalmas tényanyagra épül: közel 60 000 olvasott szó vizsgálata alapján vonja le következtetéseit. A vizsgált időszakban a mondatok 31⁰/₀-át, a szavak 50⁰/₀-át olvasták hibásan a gyermekek. A hibákat részletesen elemzi és csoportosítja. Külön foglalkozik a tanulóknak az ellenőrző órákon, készségint-felméréseken nyújtott teljesítményeivel, s ezeket a teljesítményeket összehasonlítja a tanulók egész felévi olvasási teljesítményeivel. A szerző másik írása: *Az olvasási készségképzés néhány problémájáról és*

feladatáról kutatja a sokféle olvasási hiba közös okait. A szerző a legfontosabbaknak a következőket tartja: a hang- és betűdifferenciáló valamint a beszédmotoros funkció, majd a kérgi kombinatív kiegészítő működés elégtelensége. Hangsúlyozza, hogy az olvasási hibák kialakulását az olvasástanítás legelső időszakában kell megelőzni. Néhány eljárást javasol is a hibák megelőzésére.

Helyet kapott a kötetben FÁBIÁN ZOLTÁN összeállításában az *Olvasás-gyakorlási módok és változatok a 4. osztályban* c. gyűjtemény is. Összesen 130 — ismert és új — olvasás-gyakorlási módot tartalmaz a felsorolás. A nevelők számára néhány soros ismertetések, ajánlások könnyítik meg a választást a sok lehetőség közül.

A kötet mellékleteként *egy gyakorló óra teljes jegyzőkönyvét* is közlik a szerzők. (Sipka, a híres toronymászó c. olvasmány gyakorlósa.)

Az egyes tanulmányokban szereplő szakirodalmi utalások, valamint az alapvető forrásmunkák jegyzékét a 219 címszót tartalmazó *Bibliográfia* (NAGY JÓZSEFNÉ) foglalja össze.

A szerzők, szerkesztők nem kézikönyvet, nem is a teljességre igényt tartó dokumentumgyűjteményt szándékoztak írni. A könyv a tanítóképzős nevelők hozzájárulása a pedagógiai valóságkutatás munkájához.

(FÁBIÁN ZOLTÁN—NAGY JÓZSEF)

Buzás László: Az „ÚJ ISKOLA” PEDAGÓGIÁJA

Pedagógiai Közlemények 7. sz. Tankönyvkiadó. Budapest. 1967.

Az ELTE Neveléstudományi Tanszékének Pedagógiai Közlemények sorozata 1966 óta gyors egymásutánban jelenteti meg kiadványait. Talán ez a gyors ütem okozza, hogy a sorozat eddig megjelent tanulmányai nem kapták még meg a megfelelő visszhangot. Pedig az a cél, amelyet NAGY SÁNDOR, a Pedagógiai Közlemények főszerkesztője az olvasóhoz szóló bevezetőjében megfogalmazott, („célnk: tudományos igényű tanulmányokkal segíteni a jelen és a jövő neveléstudományát és nevelési gyakorlatát”) és e cél eddigi eredményes szolgálata elmélyült elemzést kívánna, annál is inkább, mivel mindegyik eddig megjelent kötet nevelésünk égetően aktuális, a pedagógiai tevékenység gyakorlatában is napirenden levő témát tárgyal.

Buzás Lászlónak Az „Új Iskola” pedagógiája című tanulmánya a sorozat eddigi témái között sajátos helyet foglal el: ez az első kimondottan neveléstörténeti tárgyú munka. Azonban a múltba kanyarodás valójában tovább folytatja az időszerű kérdések vizsgálatát, ahogyan erről a bevezetőben is olvashatunk: „A reformpedagógia által felvetett problémákkal és megoldási módokkal ma is igen

időszerű behatóan foglalkozni már csak azért is, mert két alapkérdése, a gyermek fejlődési ritmusához igazodó nevelés és a tanuló aktivitásának biztosítása pedagógiai törekvéseinknek ma is célja.” A téma fontosságát továbbá az is adja, hogy a reformpedagógia különböző válfajainak elemző, átfogó értékelése még ma is hiányzik pedagógiai irodalmunkból, s a néhány értékes résztanulmány ebből a tárgykörből még inkább érezteti egy átfogó mű hiányát. Ezen nem segítene, ha a nagyszámú külföldi irodalomból lefordítanánk a legértékesebbeket, mivel a reformpedagógia magyar térképe különösen szövevényes, bonyolult, s tisztázását „importból” nem lehet megoldani. Csak utalunk néhány sajátosságra: a magyar reformpedagógia, amelyik nálunk is a korszak uralgó, konzervatív pedagógiai elméletével és gyakorlatával szemben a születő újat, az előremutatót jelentette, történetének első szakaszában lényegesen szorosabb kapcsolatban volt az általános progresszióval, mint a nyugati polgári demokráciákban. NAGY LÁSZLÓ a „gyermektanulmányozók”-ról szólva ezt így fejezte ki 1918 decemberében, amikor az „új világtörténelmi korszak”, „a népek világsza-

badságának szelleme” „a nagykorúvá lett nép” ihlette szóra: „Mi a letűnt korszak konzervatív pedagógusai szemében forradalmárok voltunk. Úgy lehet, igazuk volt.” (Nagy célok felé. A Gyermekek 1918. 383. o.) További nehézséget jelent a magyar reformpedagógia értékelésében az, hogy annak legfontosabb magyar válfaja, a „gyermektanulmányozás” szoros összefüggésben van NAGY LÁSZLÓVAL, a legújabbkori magyar neveléstörténet kiemelkedő alakjával, s ezt az összefüggést tisztázni igen bonyolult feladat. Sajátosan jelzi ezt a problémát MÉREI FERENCnek Utopia és valóság a magyar nevelésben című tanulmánya (Embernevelés, 1949. február). MÉREI FERENC a felszabadulás utáni nevelési irányokat és azok előzményeit kutatva három pólust állapít meg: a klerikális, konzervatív iránnyal szemben elemzi a polgári liberalizmust, és a „haladó irányt”. A reformpedagógiát s az „Új iskolát” a polgári liberalizmus keretén belül tárgyalja, ugyanakkor ettől teljesen elválasztva foglalkozik a haladó irány keretei között NAGY LÁSZLÓ, KEMÉNY GÁBOR és FÖLDES FERENC munkásságával és hatásával, s ide sorolja a Gyermektanulmányi Társaság működését is.

BUZÁS LÁSZLÓ tanulmánya szerencsésen ötvözi az „Új Iskola” öröksége napjaink gyakorlati pedagógiai tevékenysége szempontjából is égetően időszerű kérdéseinek vizsgálatát a reformpedagógia ezen magyar hajtásának értékelő elemzésével, s ugyanakkor sokoldalúan megvilágítja NAGY LÁSZLÓ és az „Új iskola” kapcsolatát is.

A továbbiakban a tanulmány ezen két fő szálát követjük nyomon. Az első az „Új Iskola” ma is időszerű hagyományának elemzése.

¹ BUZÁS LÁSZLÓ biztos kézzel válogatja ki az anyagból azokat a problémákat, melyek ma is izgalmasan aktuálisak. Megtalálhatjuk mindenekelőtt a *tanulók személyiségének megismerése érdekében végzett munka vizsgálatát*. Ebből a tevékenységből ma is sokat felhasználhatnának iskoláink, így például a pszichogrammmal készítés technikáját, a képességvizsgálat módszereit (még ha lényegesen leszűkítettebben és alárendeltebb szerepben is), az egyéniségek minél teljesebb megismerésére, ugyanakkor tipizálásra való törekvést (még ha az „alkotó, végrehajtó és kényszermunkás” típusok helyett differenciáltabb típusalkotásra is van szükség), azt a gyakorlatot, hogy a tanári óravezetés sokszor az osztály domináns típusaihoz igazodik, a szülőkkel való sokoldalú kapcsolatok formálását a tanuló személyiségének formálása érdekében stb. Egy másik kérdés, melyet BUZÁS LÁSZLÓ tanulmánya részletesen elemmez a *tanulói aktivitás, öntevékenység érdekében végzett munka az „Új Iskolában”*. Ez a tanulók közvetlen tapasztalatszerzésének központba állítását, „a szó helyébe állított tett, a befogadás helyébe állított személyes tapasztalás” gyakorlatát jelenti. Ezt a magas szintű aktivi-

tást, önállóságot, öntevékenységet szolgálja a *motiváció*, elsősorban az érdeklődés sokoldalú kibontakoztatása, az alapotívumok és mellékmotívumok fejlesztése a gyermekben. A tanulmány képet rajzol az alkotó munkára nevelés módszereiről és tapasztalatairól, s tárgyalja azokat az erőfeszítéseket, melyek célja „elmosni a határt a tanulók iskolai és otthoni munkája között.” A tanulói aktivitást nem leszűkítve vizsgálja az elemzés, ezen belül a társas együttélést szabályozó cselekedetekről, a megismerést és feldolgozást célzó tevékenységről, a felfedező, kutató munkákról, a megismerést követő kapcsolatokból származó feldolgozásokról, valamint a társadalmi, karitatív munkák során történő aktivitásról olvashatunk. Különösen jelentős és időszerű az a fejezet, amelyik a csoportmunkáról szól. (Külön érdekessége ennek a résznek az az ismeretes tény, hogy BUZÁS LÁSZLÓ a csoportmunka elméleti kérdéseinek, s mai iskolai gyakorlatának egyik leghivatottabb ismerője, a Pedagógiai Közlemények első, ebben a tárgyban írt kötetének szerzője.) A tanulmány kiemeli az „Új Iskolában” folyó csoportmunka tervszerűségét, nevelőhatását, összefüggéseit a közösségi neveléssel, idézve az Új Iskola Évkönyvéből: „A társas közösség a természetes aktivitás felszabadítója.” Az aktivitásra nevelés egyik alapelve az Új Iskolában a munka megszerettetése, s a munkára nevelés az Új Iskola egész tevékenységét meghatározza.

Tovább lehetne sorolni az időszerűbbnél időszerűbb kérdéseket a tanulmányból, de a továbbiakban csak néhányat említünk még szemléltetésül a munka aktualitására. „Osztályozó értekezlet előtt több napon át is megbeszélést tartanak az egy osztályban tanító tanárok az osztályfőnökkel, aki — miután összképet formált a tanulókról — elkészíti azok rövid jellemzését. Csak ezután kerül sor az osztályozó értekezletre. A jellemzést félévkor és év végén a bizonyítványhoz csatolva megküldik a szülőknak.”

„Az iskola növendékeinek kollektív munkáját mutatja a tanév végen rendezett nagy munkakiállítás.” Néhány ilyen kiállítás témája: A magyar kenyér (1935), a három millió koldus életének felvillantásával; Magyar sors (1937), a falusi ember nehéz sorsa, a nagybirtokrendszert néhány következményének bemutatásával; A mai magyarság problémái 1848 világánál (1948); Országunk szocialista újjáépítése és annak eredményei (1949).

Ugyanakkor, amikor a szerző megmutatja az Új Iskola hagyományából azt, ami ma is időszerű, nem mulasztja el ennek a hagyománynak *kritikai elemzését, értékelését* sem. Ennek a kritikának egyik legjellemzőbb módszere a társadalmi, politikai, világnézeti gyökerek megmutatása. Megvilágítja az Új Iskola nevelési eszményét és célját, amelyik a polgári, liberális, idealista világnézet formálását tekinti alap-

vetőnek, s sok jellemző példával bizonyítja, hogy ez az alapállás hogyan formálja az Új Iskola nevelési módszereit is (például az érzelmi nevelés túlsúlyának összefüggése az irracionáliszmus erősödésével). Az értékelés egy másik gyakran alkalmazott módja a tanulmányban az, hogy a szerző a vizsgált kérdéseket állandóan összefüggésbe hozza a kor eszmeáramlataival, világosan megmutatva azt, ami külső hatás, s azt, ami a végzett munka alapján önálló elmélet vagy pedagógiai tevékenység. A kötet széles bevezetője, amely a reformpedagógia külföldi áramlatait elemzi éppúgy példa lehet erre, mint CLAPARÈDE, DEWEY, NAGY LÁSZLÓ érdeklődés elméletének összehasonlítása. A szerző az Új Iskolában folyó oktatás gyökereit kutatva elemzi a DECROLY rendszerét gyakorlatba átültető Ecole de l'Ermitage-ban folyó munkát; az alkotó munkára nevelést tárgyalva FERRIÈRE, KERSCHENSTEINER, LAY felfogását hasonlítja össze az Új Iskolában folyó munkával. Az intuitív beleélő módszernél DILTHEY, SPENGLER és BERGSON hatását vizsgálja meg.

A kritikai elemzés egy további módszere az, hogy a kép, amit az Új Iskoláról kapunk, nem statikus, hanem a fejlődést nyomon követő. Láthatjuk, hogyan alakul az Új Iskola elmélete és gyakorlata 1914—1949-ig. Különösen plasztikus az ellenforradalmi korszak fejlődésének rajza, az intuitív azonosuló módszer gyökereinek sokoldalú megmutatásával. Mivel a tanulmány csupán az uralkodó fejlődési tendencia megmutatását tűzi ki célul, az 1918—19-es és az 1945—49-ig terjedő korszak vizsgálatára kevés hely jut. Érdekes lenne a Tanácsköztársaság idején azon ismeretes terv előzményeit és megvalósulását megvizsgálni, mely szerint a tehetséges proletárgyermekek iskoláját kellett volna létrehozni az Új Iskola tapasztalatai alapján. Ugyancsak ki lehetne mutatni, milyen hatással volt az Új Iskola gyakorlata a Tanácsköztársaság iskolai reformbizottságának tantervi javaslatára. Az 1945—49-es szakasz fejlődésének fő vonásait BUZÁS LÁSZLÓ tanulmánya tulajdonképpen felvázolja. További feladat lehetne ennek a korszaknak — a tanulmány által megvetett alapokon történő — részletesebb elemzése, amely e szakasz pozitív és negatív vonásainak megmutatásával az 1949 augusztus 31-i megszüntető határozat értékelését is megkönnyíthetné.

A tanulmány másik fő szála *Nagy László és az Új Iskola kapcsolatának sokoldalú megvilágítása*. NAGY LÁSZLÓ, aki FERRIÈRE szerint „egyike a cselekvő iskola nagy előkészítőinek”, az Új Iskola valóságos szellemi atyja volt. A Gyermekek-ben olvashatjuk ezeket a jellemző sorokat: „Nagy László páratlan lelkesedéssel vett részt úgy a szervezés, mint az iskola szellemi életének megteremtése munkájában. . . . A tanerőket lelkesíti, irányítja, értékes és hasznos útbaigazításokkal látja el. Valóban

senki sincsen, akinek az Új Iskola oly sokat köszönhetne, mint e férfiúnak.” (1915 : 377). NAGY LÁSZLÓ és az Új Iskola kapcsolatát olyan művek jelzik, mint a *Didaktika* gyermekfejlődéstani alapon, s NAGY LÁSZLÓ tulajdonképpen az Új Iskolát a magyar közoktatás demokratikus reformjáért folytatott harcához gyakorlati próbakőnek tekintette.

A szerző nagy vonásokban áttekinti NAGY LÁSZLÓ tantervének főbb vonásait, de ezen túllépve NAGY LÁSZLÓ egész koncepciójának — s annak alapját képező érdeklődés-tanának — körvonalazását is adja. Megállapítja, hogy NAGY LÁSZLÓ tanterve egyenes felépítésű, reális, a gyermek fejlettségi szintjére, az adott életkorban leginkább jelentős funkcióra épül, differenciált nevelési és oktatási módszereket alkalmaz. Leszögezi, hogy ebben a koncepcióban a nevelésnek a társadalmi életből merített célok alapján kell folynia, de — mint a továbbiakban megemlíti — ez a gondolat nem érvényesül következetesen NAGY LÁSZLÓ munkásságában. A tanulmány szűk keretei miatt néha a szerző kénytelen kieleztesen fogalmazni a lényeg kiemelése végett. Így azután az a tény, hogy Nagy Lászlónál a lélektani alapvetés dominál, így olvasható a 61. oldalon: „A nevelés feladatait *csak* az életkori pszichikai sajátágokból igyekszik kiolvasni. . . . Következésképpen *csak* a lélektani elv érvényesül. Tanterve tehát egysíkú.” (Saját kiemelésem). Még az Új Iskola és NAGY LÁSZLÓ munkásságának összefüggéseit vizsgálva is hasznos lehet példákat említeni a Didaktikából arra, hogyan érvényesül sok esetben a társadalomból merített nevelési célkitűzés NAGY LÁSZLÓNÁL a tananyag kiválasztásában, a módszerekben. Így például a *Didaktika* . . . (Bp. 1921) 61—62. oldalán az emberről szóló résznél: „E tantárgyak tanításában a nevelői hatás a fő, s bármely szakismeret csak annyiban értékes és veendő fel a tanítás elemei közé, amennyiben a kitűzött nevelői cél előmozdítására alkalmas.” A 84. oldalon a történelem anyagának meglepően mély áttekintésénél NAGY LÁSZLÓ ilyen alapvetést ad: „A demokráciára való törekvés az 1848-iki törvényekben és egy, az egész nemzet összefoglaló szabadságharcban, majd később a kivándorlásban, majd az 1918—19-iki forradalomban jut kifejezésre, amelyekben szintén szerepel tényezőként a nemzeti létfenntartás érzelme.” Kétségtelen, hogy Nagy Lászlónál a logikai szempontok a lélektani szempontokkal együtt érvényesülnek. Mégis egyes tantárgyaknál a tapasztalás, általánosítás, alkalmazás mozzanatai meglepő sokoldalúsággal fonódnak össze. Így például a *Didaktika* 94. oldalán, a mértan tanításával kapcsolatban, ahol a módszerről szólva megállapítja: „szem előtt tartjuk a foglalkozások keresztvitelének két főbb mozzanatát: az ismeretszerzés s az alkalmazás mozzanatát. (Holott éppen pár oldallal előbb úgy nyilatkozik: „a logikai

gondolkodás túlzott előretolása háttérbe szorítja a gyermek természetes megfigyelő képességét,” — bár a logikai gondolkodás elleni hadakozás sok esetben polemikusan értendő NAGY LÁSZLÓNÁL, aki a tapasztalatszerzést és alkalmazást háttérbe szorító intellektuális nevelési elméletek és gyakorlat ellen küzdve, álláspontjának lényegét hangsúlyozva torzítja el a megismerési folyamat ívét.)

A szerző NAGY LÁSZLÓ koncepciójából részletesen elemzi az értelmi, világnézeti nevelést, s ezzel összefüggésbe hozza a nevelés egyéb feladatait, sőt módszereit is. Viszonylag kevesebb hely jut az erkölcsi, esztétikai és testi nevelésre, amelyek NAGY LÁSZLÓNÁL még központi szerepet töltenek be (pl. „a testi nevelés az iskolai oktatás uralkodó eszméje legyen.” Didaktika 9. o.), s kár, hogy a tanulmány terjedelme nem engedte meg az érzelmi s akaratra nevelés sajátosságainak felvázolását. Mindezek azután az Új Iskola tárgyalásakor úgy jelentkeznek, hogy a vizsgálati szempont némileg leszűkül. Ez a leszűkített kép azonban annál élesebb, tisztább. Megláthatjuk, hogy függ össze az Új Iskola gyakorlatának számos — részben már említett — előremutató vonása NAGY LÁSZLÓ koncepciójával (pl. a gyermek testi-lelki fejlődésének törvényszerűségeire építés, az érdeklődés, motiváció előtérbe állítása, az aktivitás, a személyiség megismerése, stb.)

Ugyanakkor azt is bemutatja az elemzés, hogy NAGY LÁSZLÓ koncepciójának problematikusságait is alapul véve és azokat tovább fejlesztve hogyan tér el az Új Iskola egyre jelentősebben mesterétől. Úgyzólván minden lényeges területen megláthatjuk ezt: a gyermek életkori sajátosságainak figyelembe vétele helyett azok abszolútizálása; a tevékeny oldal hangsúlyozása mellett a logikai-racionális háttérbe szorítása; a humán tárgyak felkarolása a természettudományok rovására; a sze-

mélyiség jogainak tiszteltetés mellett a benső én abszolútizálása; az érdeklődés alapul vételén belül a szubjektív érdeklődés előtérbe helyezése; az érzelmi hatás fontosságának szinte kizárólagos hangsúlyozása, s ezzel kapcsolatban a szubjektívizmus, a relativizmus és az irracionális uralkodóvá válása, főleg a humán tárgyak anyagában; a vallásos eszmény gyakorlatba átültetésének központi szerepe. A reprodukív és a produktív munka szintézisében is fokozatosan eltér az Új Iskola NAGY LÁSZLÓ felfogásától: egyre inkább csak a spon-tán alkotóképeség fejlesztését tartják fontosnak. Különösen jól mutatja az elfordulást a kezdet — és NAGY LÁSZLÓ — nézeteitől az intuitív beleélés elméletének és gyakorlatának elemzése, a befelé fordulás abszolútizálásának megmutatása. A szerző megállapítja: „A 20-as évektől az Új Iskola a Nagy László által lefektetett reális-racionális útvonaltól letér, és fokozatosan az irracionalista ismeretelmélet irányába kanyarodik.” (166. o.) Az intuitív azonosulás módszerének finom elemzése valóban az Új Iskola fejlődése ezen szakaszát csomópontjában ragadja meg, s a történelem tanításának példáján rendkívül meggyőzően és szemléletesen illusztrálja is. Ugyanakkor rámutat a szerző ennek a fejlődésnek gyökereire is, összefüggésben az Új Iskola nevelési céljaival, a kor társadalmi problémáira adott felemás válaszokkal, vagy éppen az azoktól való elfordulással.

Mindezeket egybevetve a tanulmány jelentős hozzájárulása a reformpedagógiával, NAGY LÁSZLÓVAL, az Új Iskolával kapcsolatos alapvető problémák tisztázásához, s ezzel egyidejűleg segítséget ad napjaink pedagógiai tevékenységének is.

Külön ki kell még emelni a tanulmány rendkívül világos, logikus, szinte didaktikus felépítését, amely egyébként is jellemzi BUZÁS LÁSZLÓ munkáit.

BALLÉR ENDRE

A BARÁTSÁG HÍDJA

Az önművelés, az állandó fejlődés minden szaktárgynál elengedhetetlen követelmény, de sajátos hangsúlyt nyer az idegen nyelvet oktató tanárnál. Nála nem csupán a szakismeretek elmélyítéséről és kiszélesítéséről beszélhetünk, hanem a beszédkészség fenntartásáról, biztonságosabb automatizálásáról, finomításáról elsősorban. Útja-módja széles skálán mozog, irodalmi művek, újságok rendszeres olvasásától továbbképző tanfolyamokon át az idegen nyelvterületen való nyelvgyakorló tevékenységig terjed. Nyelvoktatásunknak az új tantervben lefektetett célkitűzéseit csak olyan tanár valósíthatja meg, aki nemcsak ismeri a tanítandó nyelv szerkezetét, működtetésének sza-

bályait, hanem a nyelvet a készség fokán használni is tudja. Hogy pedig dadogás nélkül használhassa, nap mint nap gyakorolnia kell magát benne.

Orosz szakos tanáraink egyéni és csoportos továbbképzésükben jól használhatják a magyar és szovjet koprodukciónban nemrég megjelent, speciálisan továbbképzési céllal szerkesztett *Мост дружбы* c. kiadványt.¹

Úgy gondoljuk, hogy az első ilyen jellegű közös kiadvány jól egyesíti magában azokat

¹ Абрамович — Бано — Фролкина — Шахова: Мост дружбы

Танкőnyvkiadó, Budapest, 1967.